

РЕЦЕНЗІЯ

на дисертаційну роботу Огілька Станіслава Павловича «Конструктивно-географічні основи моніторингу трансформованих комунікаційно-стрічкових ландшафтів Черкаської області», подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 10 Природничі науки за спеціальністю 103 Науки про Землю

Актуальність дослідження. Комунікаційно-стрічкові ландшафти об'єднують ландшафтні комплекси різної генези, по яким відбувається переміщення неоднорідних за інтенсивністю потоків речовини й енергії. За своєю природою вони є азональними утвореннями, які здатні розмивати природні межі натуральних зональних ландшафтних комплексів і формувати відповідні екотони, лінії зіткнення та взаємодії різних діяльних поверхонь (якщо вести мову про ландшафти річок як приклад натуральних комунікаційно-стрічкових ландшафтів), або формувати каркас антропогенізованого середовища і створювати екотони антропогенної природи, лінії взаємодії штучних компонентів та елементів різної природи (клас дорожніх ландшафтів як приклад організації антропогенних комунікаційно-стрічкових ландшафтів). Фоновою ознакою цих ландшафтів є рух – або рух природної речовини, або речовини антропогенного походження (технічної матерії).

Важливим компонентом ландшафтних комплексів різних рівнів організації є біокомпонент. Він несе інформацію про стан, особливості формування, функціонування та розвитку цієї системи. Це надзвичайно динамічна складова, яка не лише завершує формування вертикального профілю натурального чи антропогенного ландшафту, але є важливим індикатором взаємозв'язків конструктивного чи деструктивного характеру у функціонуванні антропогенних ландшафтів. Моніторинг ґрунтово-рослинного покриву, тваринного світу дає об'єктивну інформацію про рівень функціонування ландшафтної системи, ступінь антропогенного навантаження, вплив стрес-факторів та здатність системи до саморегуляції, її інваріантність.

Черкаська область – модельна територія дослідження, яка розміщена в межах Дністерсько-Дніпровського та Лівобережно-Дніпровського лісостепових країв Лісостепової природної зони України Східно-Європейської ландшафтної країни. Має складну будову фізичної поверхні. Сучасну ландшафтну структуру, в основному, формують різні за генезою класи антропогенних ландшафтів. Це регіон інтенсивної господарської діяльності людини не лише сьогодні, але і в минулі історичні періоди. Тому дослідження конструктивно-географічних основ моніторингу трансформованих комунікаційно-стрічкових ландшафтів Черкаської області є актуальною науковою проблемою сучасних наук про Землю.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконувалося на кафедрі екології та безпеки життєдіяльності факультету плодоовочівництва, екології та захисту рослин відповідно до науково-дослідної теми кафедри екології та безпеки життєдіяльності Уманського національного університету садівництва «Розробка методологічних підходів і практичного механізму екологічно-збалансованого природокористування у сфері аграрного виробництва» (державний реєстраційний номер 0108U009772)».

Ступінь наукової обґрунтованості результатів, сформульованих в роботі, їх наукова новизна. Результати дослідження є обґрунтованими та науково доведеними положеннями. Відповідають сучасному рівню розвитку наук про Землю. У дисертації вперше виконані дослідження трансформованих комунікаційно-стрічкових ландшафтів відповідно до концепції інфраекосистем; розроблено авторську методику моніторингу стану функціонування та розвитку цих ландшафтів як інфраекосистем; виконано географічне районування трансформованих комунікаційно-стрічкових ландшафтів в межах модельної території за показником ступеню проявів екосистемних відносин. Удосконалено теоретико-методологічні підходи дослідження трансформованих комунікаційно-стрічкових ландшафтів з погляду наук про Землю. Отримали подальший розвиток положення теорії ноосферогенезу, теоретичні основи сучасного ландшафтознавства (зокрема антропогенного ландшафтознавства), геоекології та екосистемології.

Структура і зміст дисертації. Результати дисертації відображено у 10-ти наукових працях. Це чотири статті (три статті видані у наукових виданнях України (категорія Б), одна – у наукових виданнях інших держав, які входять до міжнародних наукометричних баз даних) та шість тез доповідей.

Дисертаційна робота має таку структуру: анотація, вступ, чотири розділи, висновки, список використаних джерел, додатки. Обсяг роботи – 262 сторінки комп'ютерного тексту, з них 230 сторінок – основна частина. Список використаних джерел нараховує 158 найменувань об'єктів бібліографічного опису.

У *вступі* обґрунтовано актуальність теми дослідження, сформульований науковий апарат роботи; подано коротку характеристику методів дослідження; визначено наукова новизна і практичне значення одержаних результатів; представлено апробацію матеріалів дослідження та публікації за основними результатами.

У *першому розділі* дисертації проаналізовано розуміння транспортних систем як об'єктів моніторингу з погляду конструктивної географії. Автор дав ретроспективний аналіз проблеми дослідження. Показав трактування транспортних систем як об'єкту дослідження сучасного антропогенного

ландшафтознавства. Довів формування транспортних екосистем (інфраекосистем) як відповідної таксономічної одиниці організації ноосферних екосистем.

У *другому розділі* детально розкрив методологію моніторингових досліджень інфраекосистем, а саме: дослідив проблему класифікації та ідентифікації транспортних систем у сучасному ландшафтознавстві та екосистемології; вивчив методологічні особливості формування інфраекосистем, рівні їх організації, будову та закономірності, що визначають їхнє формування та функціонування. Дав сучасну географічну характеристику окремим природним компонентам модельної території дослідження (рослинний покрив, тваринний світ, натуральна ландшафтна будова).

У *третьому розділі* розкрита методика моніторингових досліджень інфраекосистем. Автор показав особливості моніторингових оцінок інфраекосистем, вивчив особливості іонізуючого та хімічного забруднення об'єктів дослідження, дав оцінку впливу узбіччя на біологічне різноманіття; проаналізував вітчизняний досвід дослідження окремих параметрів навколишнього середовища на лінійних ділянках інфраекосистем.

У *четвертому розділі* представлено результати дисертаційного дослідження. Показано особливості розробленої автором методики моніторингових досліджень інфраекосистем в межах модельної території. Подано результати експедиційних досліджень на 18-ти натурних ділянках / полігонах в межах інфраекосистеми Київ–Одеса та 8-ми натурних ділянках / полігонах дослідження інфраекосистем Сичівка–Черкаси за такими характеристиками: географічне положення, найбільш поширені представники рослинного та тваринного світу, хімічний склад проб ґрунту, показники шумового навантаження, рівень запиленості, наявність інвазійних і рудеральних видів, розрахований індекс Менхініка; зроблені порівняння з каталогом біотопів України, встановлено рослини-індикатори засоленості ґрунтів тощо. Виконано моніторингові дослідження мікроосередків інфраекосистем селитебного класу міського підкласу антропогенних ландшафтів на прикладі м. Умані Черкаської обл.

Практичне значення наукових результатів. Напрацьовані автором методологічні основи вивчення трансформованих комунікаційно-стрічкових ландшафтів можуть бути використані для дослідження цих географічних об'єктів у інших регіонах України. Отримані результати мають значний потенціал практичної реалізації. Можуть бути використані органами місцевого самоврядування, дорожніми службами. Важливим є те, що результати дисертаційної роботи впроваджені в освітній процес кафедри екології та безпеки життєдіяльності факультету плодоовочівництва, екології та захисту рослин Уманського національного університету садівництва.

Використовуються у роботі Монастирищенського та Христинівського автодорів (при боротьбі з інвазійними рослинами у придорожніх смугах).

Дискусійні положення та зауваження до дисертаційної роботи. Оцінюючи позитивно дисертацію Станіслава Павловича Огілька, варто вказати на такі дискусійні положення та зауваження.

1. Досліджуючи конструктивно-географічні основи моніторингу трансформованих комунікаційно-стрічкових ландшафтів Черкаської області, у роботі варто було б уточнити поняття: «комунікаційно-стрічкові ландшафти», «трансформовані комунікаційно-стрічкові ландшафти», показати їх місце в сучасній системі класифікації антропогенних ландшафтів.

2. Викликає дискурс використання автором у дослідженні різних термінів, які стосуються об'єкту наукового пошуку: «дорожні ландшафти», «придорожні ландшафти», «інфраекосистеми».

3. Отримані результати дослідження рослинного компоненту натурних ділянок варто було б порівняти із типами натуральної рослинності відповідно до сучасної схеми геоботанічного районування України, які були характерними в минулому для Черкаської області. Зробити узагальнюючі висновки щодо змін видового складу рослинності в результаті побудови та функціонування трансформованих комунікаційно-стрічкових ландшафтів території дослідження.

4. Для розуміння просторової будови трансформованих комунікаційно-стрічкових ландшафтів доцільно було б розкрити питання їх вертикальної та горизонтальної будови.

5. Є зауваження до оформлення таблиць та відсутність посилань в тексті на представлену в них інформацію. У текстовій частині дисертації зустрічаються певні орфографічні, стилістичні недоречності, які не є властивими науковому дискурсу української мови.

Висловлені зауваження не впливають на загальну високу оцінку змісту та наукового рівня дисертації. Дисертаційна робота є оригінальним, самостійним дослідженням з актуальної проблеми наук про Землю.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження С.П. Огілька «Конструктивно-географічні основи моніторингу трансформованих комунікаційно-стрічкових ландшафтів Черкаської області» є самостійно виконаною, завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані теоретико-методологічні та практичні результати. Зміст дисертації відповідає меті дослідження та сформульованим завданням. Наукові положення, висновки та рекомендації є обґрунтованими та отримали необхідну апробацію. Структура та обсяг дисертації відповідають чинним вимогам.

Дисертаційна робота Огілька Станіслава Павловича на тему: «Конструктивно-географічні основи моніторингу трансформованих комунікаційно-стрічкових ландшафтів Черкаської області» на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 10 Природничі науки за спеціальністю 103 Науки про Землю повністю відповідає вимогам п.6 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 № 44 (зі змінами) і Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим Наказом МОН України від 12.01.2017 № 40 (зі змінами), а її автор – Огілько Станіслав Павлович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 10 Природничі науки за спеціальністю 103 Науки про Землю.

Рецензент:

кандидат географічних наук,

доцент кафедри екології та безпеки життєдіяльності

Уманського національного університету садівництва

 Ірина КРАВЦОВА

